

ІНОЗЕМНІ БАНКИ ТА ІНОЗЕМНА ВАЛЮТА: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УКРАЇНІ

В статье исследованы вопросы создания в Украине банковских учреждений с участием иностранного капитала, долларизации экономики и ее влияния на курсообразование; особенности механизма рефинансирования НБУ коммерческих банков в период мирового финансового кризиса

The items of creation in Ukraine of banking institutions with the foreign capital, the dollarization of the economy and its impact on process of forming of the exchange rate, the features of the mechanism of NBU refinancing of commercial banks during the global financial crisis are researched in the article.

Ключові слова: іноземні банки, іноземна валюта, курсоутворення, рефінансування.

Мережа банківської системи України розширюється як за рахунок створення нових вітчизняних банківських установ, так і внаслідок відкриття установ іноземних банків та банків з участю іноземного капіталу, причому кількість останніх нарощується досить швидко. Тільки за 2008 р. банківська система України приросла на шість установ банків з іноземним капіталом. Станом на 01.01.09 їх кількість становить 53, а частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків досягла 37 %.

Як свідчать дослідження процесів світової конкуренції та роботи транснаціональних корпорацій, принципово нові, інноваційні продукти виробляються виключно у технологічно високорозвинених країнах, а в країнах, де працюють відділення та філії материнських компаній, здійснюється здебільшого виробництво слабо конкурентоспроможної, за мірками країни їх походження, продукції. Це означає, що установи іноземних банків, що працюють в Україні, не запроваджують новітні банківські технології, хоч їх технології в перші роки роботи прогресивніші за вітчизняні.

Іноземні банки не прагнуть до встановлення більш низьких процентних ставок за кредитами порівняно з банками-резидентами, але вони одержують контроль над фінансовими потоками та платоспроможністю банківської системи, в яку інтегруються. Як наслідок, виникає ризик залежного розвитку наших банків від політики іноземних банків, що створює певну загрозу державному суверенітету.

Цій загрозі можна запобігти за допомогою введення законодавчих обмежень на участь іноземних банків у вітчизняній банківській системі. Зокрема, можна обмежити максимальний розмір частки іноземного капіталу в капіталі банківської системи України на певному рівні, скажімо, на рівні 40 %, але цього не зроблено. У таких умовах необхідно перебудовувати організаційну структуру вітчизняної банківської системи в напрямку регіоналізації та спеціалізації частини банків, підконтрольних українським інвесторам. Одночасно доцільним, на наш погляд, було б підвищення частки державних банків у структурі банківської системи.

Нехтування запропонованими, а також іншими заходами зводить нанівець доцільність розширення в Україні обсягу іноземного банківського капіталу. Іноземні інвестори, купуючи українські банки або створюючи власні установи на території України, не керуються інтересами розвитку української економіки і не підтримують курс її інноваційного розвитку, що зумовлено сучасними реаліями світової конкуренції в умовах посилення глобалізаційних процесів.

Однією з проблем, яка, на нашу думку, заслуговує на особливу увагу, є функціонування у внутрішньому економічному обігу України іноземної валюти (долара). За період 2002—2008 рр. питома вага іноземної валюти в банківських депозитах виросла з 32 % до 44 %. Рівень доларизації за методикою МВФ (депозити на M_2) збільшився з 19 % до 31 %. Вимоги банків за кредитами в іноземній валюті на кінець 2008 р. становили майже 60 % від усіх банківських кредитів, а кредити у валюті в інвестиційну діяльність досягли майже 75 %. У загальній грошовій масі M_3 іноземна валюта становить майже половину. Якщо наведена динаміка збережеться і надалі, то незабаром можна очікувати повного витіснення чужою валютою національної, а це означає втрату державності. Процес витіснення національної валюти іноземною відбувається завдяки порушенню банками положень Конституції і Законів «Про національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», які декларують, що єдиним платіжним засобом в Україні є гривня. Порушення названих законів полягає в тому, що банки здійснюють кредитування юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті, а надання і погашення кредитів — це платіжний процес, тобто використання чужої валюти як платіжного засобу.

Експансія іноземної валюти в економічний обіг нашої країни не тільки загрожує державності, але завдає економічної шкоди. Відомо, що гроші — це боргове зобов'язання емітента, тобто вони мають кредитний характер. Оскільки емітентом долара є уряд

США, то Україна, використовуючи у внутрішньому господарському обігу цю валюту, кредитує американську економіку. Це не означає, що ми повинні взагалі відмовитись від долара, але використання його у внутрішньому обігу як платіжного засобу означає завдання собі економічної шкоди. В Україні мають бути певні валютні резерви, але тільки в розмірі, достатньому для підтримання стійкого курсу гривні.

Надмірна доларизація економіки України провокує проблеми, пов'язані з внутрішньою і зовнішньою стабільністю гривні, що виявляється в процесі курсоутворення. В основу цього процесу покладений ринковий принцип — співвідношення між попитом і пропозицією щодо долара.

Таке співвідношення впливає з платіжного балансу держави. Якщо його сальдо додатне, то доларова пропозиція перевищує попит, що створює умови для зовнішньої стабільності гривні і її девальвації, а якщо від'ємне, то центральний банк використовує золотовалютні резерви для недопущення гривневої девальвації. Але так відбувається тоді, коли іноземна валюта не використовується у внутрішньому обігу як платіжний засіб. У протилежному випадку відбувається самостійний нерегульований обіг валюти, який окремо впливає на співвідношення між попитом і пропозицією, а звідси — і на гривневий курс. Прикладом цього є встановлення НБУ завищеного, на наш погляд, курсу долара в 2008 р. Кілька років (1999—2005) сальдо платіжного балансу України було додатним, а гривня майже не змінювала курсу, НБУ нагромаджував свої золотовалютні резерви. Потім це сальдо стало від'ємним, але гривня залишалася стабільною, аж раптом відбулася різка її девальвація за наявності міжнародних резервів і одержання цільового кредиту МВФ. НБУ у визначенні курсу гривні передчасно врахував вплив валюти у зв'язку з майбутнім погашенням банками іноземних кредитів, тобто врахував у попит на валюту майбутні платежі за кредитами в іноземній валюті, які повинні були сплатити юридичні і фізичні особи — резиденти. Якби не було б усередині країни кредитів у іноземній валюті, НБУ не мав би підстав для завищення валютного попиту, а отже, і різкої девальвації гривні.

З усіх відомих у світовій практиці інструментів (способів) впливу центральних банків на стабільність грошей НБУ до 2008 р. широко (майже виключно) використовував лише один — операції на валютному ринку (т. з. валютну інтервенцію), що пояснювалось легкою доступністю цього інструменту в умовах значного і тривалого профіциту платіжного балансу України. У 2007—2008 рр. профіцит поступово змінився дефіцитом, і цей інструмент

грошово-кредитної політики став недоступним для НБУ, а точніше, він перетворився в інструмент викачування гривні з обігу, що негативно позначилось на ліквідності економіки і банків. Тому НБУ змушений був негайно перейти на інший інструмент — рефінансування комерційних банків, використовуючи його теж як єдино доступний, оскільки третій інструмент — операції на вторинному ринку державних цінних паперів — використати неможливо через нерозвинутість цього ринку. Остання обставина істотно обмежує можливості координації грошово-кредитної політики НБУ та фіскальної політики уряду, хоч вона набуває особливо значення в умовах фінансової кризи.

Рефінансування комерційних банків НБУ передбачає дві цілі:

- регулювання пропозиції грошей (маси грошей в обігу), що в кінцевому рахунку дає можливість НБУ впливати на платоспроможний попит на товарних ринках і динаміку цін та стабільність гривні;
- регулювання ліквідності банків, що дає можливість впливати на здатність банків виконувати свої зобов'язання перед вкладниками, кредиторами і позичальниками, тобто на стабільність їх діяльності, на довіру до них з боку клієнтів, на їх здатність кредитувати економіку, що в підсумку також сприяє підвищенню стабільності грошей.

Проте такий позитивний вплив рефінансування банків на стабільність гривні можливий за умови, що обсяги рефінансування не будуть надмірними і що надані банкам кредити рефінансування будуть використані за вказаним цільовим призначенням, а не на інші цілі, наприклад, на спекулятивні операції чи приховане фінансування бюджетного дефіциту.

На жаль, в Україні кредити рефінансування значною мірою були використані на проведення спекулятивних операцій банків з валютою, що також спровокувало штучний валютний попит, а отже, підвищення курсу іноземної валюти. Однією з причин такої ситуації є недосконалість діючого механізму рефінансування банків, що зобов'язує НБУ розробити нові правила його проведення.

У період світової фінансової кризи важливе значення має координація діяльності НБУ щодо рефінансування комерційних банків з Кабінетом Міністрів України. Адже в умовах кризи майже цілком перекриваються всі звичайні джерела фінансової підтримки підприємств і банків (бюджетні дотації, позики на внутрішньому і світовому ринках), а емісійні ресурси НБУ, що використовуються переважно через механізм рефінансування, стають чи не єдиним джерелом такої підтримки, особливо в таких країнах, як наша (з надто низьким кредитним рейтингом). Але і цей ре-

курс не є безмежним, і щоб його якнайраціональніше й ефективніше використати, потрібна максимально виважена координація дій двох центрів економічної влади — НБУ та уряду.

Доречно зазначити, що Закон «Про Національний банк України» передбачив навіть для некризових (стандартних) ситуацій координацію діяльності НБУ та уряду у формі взаємних консультацій з питань грошово-кредитної політики (до якої входить і політика рефінансування банків) аж до взяття участі членів Кабінету Міністрів у засіданнях Правління НБУ з правом дорадчого голосу (і навпаки) (ст. 52 Закону). Тим більше потрібна така координація в кризовій ситуації. На період кризи доцільно зробити таку взаємну участь по одному представнику Кабміну і НБУ обов'язковою і зі схвальним голосом при вирішенні економічних, фінансових та грошово-кредитних питань.

Стаття надійшла до редакції 10.03.09.

УДК 336.747.6

М. Ю. Опанасенко

аспірант кафедри менеджменту банківської діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
асистент кафедри фінансів
КЕІ ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», м. Кривий Ріг

ПРОБЛЕМИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Рассматриваются основные проблемы валютной политики Украины за последние несколько лет. Исследуются аспекты институциональной эффективности монетарной стратегии в условиях глобализации. Даны рекомендации по улучшению государственного регулирования валютной системы Украины.

The article treats of main problems of currency policy in Ukraine over the last year. The aspects of institutional effectiveness of the monetary strategy due to its increased complexity in conditions of globalization is discovered. Also recommendations for improvement of the state regulation system related to Ukrainian currency system are proposed.

Ключові слова: валютне регулювання, інфляція, девальвація.

За умов посилення взаємозалежності національних економік та розвитку міжнародних валютних відносин розширились та принципово змінились роль та функції банківської системи. Особливого значення набувають проблеми діяльності банківської системи в умовах нестабільного валютного ринку. Значною мірою